

Олекса Різників

СПАДЩИНА ТИСЯЧОЛІТЬ: УКРАЇНСЬКА МОВА

**Чим вона
багатша за інші?**

Видання друге, доповнене, перероблене

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

УДК 811.161.2
ББК 81.2Укр-2
Р 11

Рецензенти:

доктор філологічних наук, професор
Валентин Таранець
заслужений вчитель України, письменниця
Оксана Тебешевська

Різників О.С.

Р 11 Спадщина тисячоліть: українська мова. Чим вона багатша за інші? / О.С. Різників. — Вид. 2-ге, доп. та переробл. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2011. — 192 с.

ISBN 978-966-10-1696-4

У книзі вперше у нашому мовознавстві висвітлено таку актуальну тему як багатство української мови, яку автор ретельно обґрунтовує на основі різноманітних наукових джерел, досліджуючи фонетичні, морфемні, морфологічні, синтаксичні особливості української мови. Посібник доповнено поезіями автора, новелами.

Книга стане у пригоді учителям, студентам, учням старших класів та усім, хто цікавиться рідною мовою.

УДК 811.161.2

ББК 81.2Укр-2

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина даного видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-10-1696-4

© Навчальна книга — Богдан,
майнові права, 2011

ПЕРЕДМОВА

Шановний читачу! Наша мова, на відміну од сусідніх, є спадщиною тисячоліть, а не століть, бо наші предки на цій землі мешкали споконвік. Так твердять чимало істориків і археологів. Зокрема Григорій Півторак у книзі «Українці: звідки ми і наша мова» пише:

«Трипільська культура піднесла господарський і культурний рівень Середньої Наддніпряниці і заклала міцний фундамент для високого культурного розвитку наступних етноплемінних утворень цього регіону, зокрема й ранніх східнослов'янських племен» [49, 35].

А ось ще одна цитата, з «Історії України»:

«Житло трипільської культури дуже нагадує українську сільську хату минулого століття» і далі дещо обережно: «Але основи українського родоводу були закладені вже у той час. Ймовірно, що з IV тисячоліття до н.е. можна говорити про автохтонність частини населення на території України, яке, незважаючи на численні етнічні допливи та культурні зміни, зберегло через тисячоліття основне — любов до рідної землі, психологію творця і працівника, а не зайди і грабіжника» [25, 9].

Академік Петро Толочко в передмові до «Давньої історії України» пише, що *«не зафіксовано жодного факту цілковитої зміни етносів... якась частина... неодмінно залишалась жити на своїх предковичних місцях (передусім це стосується хліборобів лісостепової зони) [68, 7].*

«...наші предки почали будувати захисні укріплення лише в X–VIII ст. до н. е. (чорноліська культура). А це свідчить, що протягом 2–3 тисяч років праукраїнці-орії жили без спустошливих воєн! На них впливали лише зміни клімату та, в благодатні періоди, перенаселення» [68, 7].

Той же П. Толочко визнає: «... можна з усією певністю твердити, що цілий ряд елементів трипільської культури — система господарства, топографія поселень, декоративний розпис будинків, характер орнаментальних мотивів розмальованої кераміки тощо — стали органічною належністю культури українського народу» [68, 8].

А ось думка академіка Рибакова: «Я обстоюю позицію, що українці живуть автохтонно, тобто споконвічно, на корінній слов'янській землі. При цьому спираюся на трьох китів історичної науки: Недерле, що створив «Слов'янську енциклопедію», академіка Грекова, історика держави і права Юшкова» [53, 19].

Незаперечним свідком автохтонності українського народу є дані антропології, зокрема склад крові. Класик «кров'яної антропології» Е.Мурант писав:

«Українці виявляють помітно високу частоту резус-негативних — до 20,6%. Це вище, ніж будь-яке дотепер перевірюване населення, за винятком басків, деяких берберів, ірландців і голландців. Різниця щодо іншого європейського населення статистично багатозначна. Обмежені дані з Росії показують частоту резус-негативних від 11 до 17% [3]. Як бачимо, склад крові українців свідчить про їхню належність до найдавніших у Європі народів (басків, ірландців, голландців), отже вказує на їх прямий генетичний зв'язок з людністю, що першою заселила землі України» [43, 55].

У мільйонах білених хатинок по всій Україні від Карпат до Дінця бережно й охайно передавали нашу мову, як кажуть, «з молоком матері» — із вуст в уста, із серця до серця, від бабусі до онука, а часто й правнука, бо ж три-чотири покоління мешкали у тих хатинах. Та ще треба врахувати, що села були величеські, а міста у трипільські часи, як ми знаємо, мали по 200-300 гектарів, що означає велику концентрацію мешканців, а отже вироблення у них спільної говірки для усіх людей. Тому наша мова й зберегла до сьогодні багато давніх рис і півтонів, бо ж немовлята, освоюючи свою мову, переймали від старших усі її тонкощі, суфікси, синоніми.

Унікальний чорнозем давав змогу хліборобській родині про-годувати по 10-15-20 дітей. Чужинці не псували нашої мови, бо не вивчали її, та й не густо приходило їх — згадайте, як була розгромлена мільйонна армія Дарія у V столітті до нової ери. Тому не до нас приходили чужинці, а наші предки споряджали гурти переселенців — бо ж перенаселення! То на Дунай, то на Ельбу, то до Сербії нинішньої, то до Індії (білі орії-арії), то до Греції (пелазги і

Мова кілька тисячоліть тому назад

Деякі свідчення про древність нашої мови

Пріск, який їхав до Гатила із патріархом 315 року, розповідає, як при вході до села селяни стрічали їх хлібом-сіллю, називає слова **мед**, **страва**. Ця **страва** мучила європейських учених сотню літ — не знали вони цього слова. А виявилось, що воно — наше!

Л.А. Булаховський зазначає:

«Така типова фонетична риса у.м., як відсутність пом'якшення приголосних перед е, що виразно відрізняє у. м. в цілому від найближче споріднених з нею — рос. і бр. — та сусідньої польської, виникла, як є серйозні підстави гадати, вже в давнині, точну хронологію якої навряд чи можна напевно встановити. Про давність цієї риси свідчить вже сама повнота охоплення нею всіх українських говірок» [11, 68].

«...Іменникова відміна сучасної української мови ближча до староруської, ніж російська... Сучасна нам іменникова відміна консервативніша за російську. Йдеться переважно про риси збереження в українській мові давнини, раніше належної також мові — предкові сучасної рос., але зниклої в процесі історичного життя вел. русь. говірок» [11, 73].

Висновки робіть самі.

Ф.І.Буслаєв (1818-1897) у рецензії на книгу І.Срезневського «Мысли об истории русского языка» пише так:

«Так, например, окончание 2-го лица единственного числа глаголов изъявительного наклонения настоящего (и будущего) времени на —си есть первобытная форма в языках индоевропейских, сохранившаяся только в санскрите и языке славянском и уже изменившаяся в греческом и латинском: славянское яси, санскритское атси, нынешнее рус ешь; даси, санскр. dadasi, нынешнее дашь» [80, 118].

Увага! Оскільки русское ешь и дашь не дуже схожі на «первобытные формы», Буслаєв посилається на діалектне новгородське поеси вместо поешь; даси, продаси вместо дашь, продашь!

Боже мій, Боже, а наша мова зберігає «античні форми» шість чи сім тисячоліть ЇСИ, ПОЇСИ, ДАСИ, ПРОДАСИ чистісінькими! І в діалектах, і в літературному варіанті!!

А трохи далі знову дивує читача:

«Так, например, из сближения нынешних форм бояться, молиться с древнейшими боятися, молитися объясняется, почему в обоих глаголах перед ся должно ставить ь» [80, 127].

Ви чуєте, панове, — форми *боятися, молитися* є **найдревніші!** А у нас вони і зараз широко вживані: *битися, носитися, умиватися, одягатися, братися, посміхатися.*

Чи не винайшли ми велосипед?

А тепер, коли ви це все прочитали і, підозрюю, почали думати-гадати: а чи не перегинає палку автор, а чи не зашорений він надмірним патріотизмом, я дозволю собі кілька цитат.

Академік Петро Толочко в передмові до «Давньої історії України» пише, що *«не зафіксовано жодного факту цілковитої зміни етносів... якась частина... неодмінно залишалась жити на своїх предковичних місцях (передусім це стосується хліборобів лісостепової зони)»* [68, 7].

21.12.1879 р. було дозволено цензурою друкування наукової розвідки одесита **Михайла Красуського** «**Древность малороссийского языка**». Ось початок цієї унікальної роботи:

«Занимаясь долгое время сравнением арийских языков, я пришел в убеждение, что малороссийский язык не только старше всех славянских, не исключая так называемого старославянского, но и санскритского, греческого, латинского и прочих арийских... Колыбелью арийских племен не была Средняя Азия, но так названная Сарматская долина, или Славянская, следовательно, на этой равнине по настоящее время живут Малоросы...»

До речі, дана робота Красуського є чіткою відповіддю Емському указу. Вона писалася і вийшла через пару літ після указу!

А ось як чітко розуміє давність нашої мови Іван Огієнко (митрополит Іларіон):

«Наука голосно твердить, що українська мова, як і інші слов'янські мови, зачалася в глибоку праслов'янську давнину, ще задовго до Різдва Христового, і довгими віками зростала й зростає аж до нашого часу» [24, 5].

28 грудня 1841 року **Григорій Квітка-Основ'яненко**, тоді уже всіма визнаний автор повістей «Маруся», «Солдацький патрет», «Конопська відьма», пише листа до А.О.Краєвського, де ми читаємо унікальні за сміливістю і за передбаченням рядки:

«Этот раскол, произведённый р у с с к и м и журналами против нашего языка, не будет долго существовать. Дайте нашим юношам возмужать, о п е р т ь с я... т.е. познакомятся с пером, они докажут и утвердят, что великороссийский язык есть только наречие

59. Селищев Л.М. Славянское языкознание. — М., 1941, т. 1.
60. Сівач духовності. — Івано-Франківськ: Плай, 2002.
61. Словник синонімів української мови. У 2-х т. — К.: Наукова думка, 1999.
62. Сопоставительное исследование русского и украинского языков. — К.: Наукова думка, 1975.
63. Соссюр де Ф. Избранные труды. М., 1979.
64. Станівський М.Ф. Старослав'янська мова. Вид. Львівського університету, 1964.
65. Структура мови і статистика мовлення. — К.: Наукова думка, 1974.
66. Тимошенко П.Д. Хрестоматія матеріалів з історії української літературної мови. — Ч.1. — К.: Радянська школа, 1959.
67. Тираспольский Г. Л. Становится ли русский язык аналитическим? ВЯ. — № 6., 1981.
68. Толочко Петро. Давня історія України. — Львів: Світ, 1996.
69. Топоров В.Н. Прусский язык. Словарь А-Д. — М.: Наука, 1975.
70. Тоцька Н.І. Засоби милозвучності української мови. — К., Українське мовознавство. Вип. 22. — К., 2000.
71. Туманян Г. Структура индоевропейских имен в армянском языке. — М.: Наука, 1978.
72. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду (документи і матеріали). — К.: Вид. дім. Києво-Могилянська Академія, 2006.
73. Українська радянська енциклопедія. — Т. 1, 1959.
74. Успенский Б.А. Первая русская грамматика на родном языке. — М.: Наука, 1975.
75. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. — М.: Прогресс, 1987.
76. Филин П. Образование языка восточных славян. — М/Л., 1962.
77. Филин Ф.П. Происхождение русского, украинского и белорусского языков. — Л.: Наука, 1972.
78. Филин Ф.О. О некоторых особенностях лексики вост.-сл. языков // Вопросы языкознания. — 1983. — №1. — С.11.
79. Хрестоматія по історії російського мови. Ч. I. — Учпедгиз, 1952.

80. Хрестоматия по истории русского языковедения. — М.: Высшая школа, 1977.
81. Циганенко Г.П. Словарь служебных морфем русского языка. — К.: Радянська школа, 1982.
82. Циганенко Г.П. Этимологический словарь русского языка. — К.: Рад. школа, 1989.
83. Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. — К., 1962.
84. Шатух В.Т. Порівняльний аналіз формантного складу українських та англійських фонем // Питання експериментальної фонетики. — К.: Вид. АНУРСР. 1963.
85. Шахматов О. Историческая морфология русского языка. — М., 1957.
86. Шлейхер (A. Schleicher. Sprachvergleichende Untersuchungen, II, Bonn, 1850).
87. Яременко Василь, Сліпушко Оксана. Новий тлумачний словник української мови. — К.: Аконіт, 1999.

ЗМІСТ

Передмова	3
КРАСА І БАГАТСТВО.....	6
Що ж таке багатство мови?	7
Краєвиди мов.....	10
Ще про морфологічні багатства.....	13
Бувальщина про двох подорожніх	15
1. Будьмо!	17
2. Чуєш, брате мій!	20
3. Любитиму, сміятимусь, ростиму.....	23
4. Молимося Синові Божому	25
5. Пішов на гулі, а приніс гулі	27
6. Рука/руці, Чорновіл/Чорновола.....	31
7. Ми на Україні хворі Україною; в Одесі / у Львові; Вона й він / він і вона; йти / йти	34
8 Ягня, ягняти, ягняті...Щеня, щеняти, щеняті.. ..	35
9. «Я вже був пішов, як раптом згадав...».....	38
10. Ой сину мій малесенький, де ж твій батько ріднесенький?40	
11. Жити, животіти, живичити	43
12. Щонайвищий, якнайкращий, щоякнайдешевший.....	48
13. Як на мене щиро гляне.....	49
14. Я люблю Петра душею.....	51
15. Атвари мне тихонька...калитку? Или вермишеля?	54
16. «Съест кпсс или не съест?».....	57
17. Чеснчек замість честный человек мгазин замість магазин. 60	
18. Дитина — діти, мир — мір, бик-бік, ходи-ходімо, який — якій.....	62
19. Синонімічна ряснота, розкіш.....	68
20. Мова, мовлення, промовець.....	80
21. Бик — корова — теля мотузок — мотузка — мотуззя	83
22. Він чита-є, вони чита-ють	86
23. Йому народився син мені голова болить	88
24. Павла навчає Петро.....	90
25. Унікальне багатство відмінювання	92
26. Рима і риму, духа і духу, типа і типу	93
27. Він іде в школу /// вони йдуть у школу	95
28. Запозичати і запозичити	99
29. Попороби до поту — попоіси в охоту.....	100

30. Солодкий, сором, волога. Коли полова дорожка за пшеницю.....	102
ВИРАЗНІСТЬ ОБЛИЧЧЯ НАШОЇ МОВИ	105
Мова кілька тисячоліть тому назад.....	107
Чи не винайшли ми велосипед?.....	108
Шануймося, бо ми того варті!.....	111
КРАЙ З БОГОМ В ОСЕРЕДДІ	114
Мовні свідчення про територію прабатьківщини слов'ян.....	114
ВІРШІ ПРО МОВУ	133
Про що річчина річ?(Вступ до циклу «Наодинці з Богом») ..	133
Наш край — це рай.....	135
«Іллейко, з Бога турейко».....	136
Все Богове.....	137
Різні імена Бога-Бугу..?	138
Антія-Русь-Україна.....	139
Одеса.....	140
У вирії.....	141
Перекотижиття.....	143
Держава мови.....	144
Як сказати.....	146
Воскресіння мови.....	146
Я, їздець у безплатних трамваях... ..	147
Перед німими.....	147
Чому так? ..	148
Переливаюсь в звуки.....	149
Рідна мова.....	149
Слово про мову.....	151
Ціною слова і рядка... ..	152
Першого грудня.....	152
ЧІЯ МОВА БАГАТША?	153
ЯК РЕПРЕСУВАЛИ ЛІТЕРУ Г.....	156
ДОЛЯ ХЕРУВИМА	159
<i>Анатолій Здоровий. Пам'ять серця: Академія ГУЛАГу</i> (Спогади політв'язнів).....	181

Навчальне видання

РІЗНИКІВ Олекса Сергійович

СПАДЩИНА ТИСЯЧОЛІТЬ: УКРАЇНСЬКА МОВА

Чим вона багатша за інші?

Видання друге, доповнене та перероблене

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактор *Марія Козяр*

Обкладинка *Володимира Басалиги*

Комп'ютерна верстка *Тетяни Золоєдової*

Підписано до друку 25.08.2011. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Прагматика. Умовн. друк. арк. 11,04. Умовн. фарбо-відб. 11,04.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців

ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46008

тел./факс (0352) 52-19-66; 52-06-07; 52-05-48

E-mail: publishing@budny.te.ua, office@bohdan-books.com

www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-1696-4

